

Originalni naučni rad

Uticaj verbalnih, auditivnih i vizuelnih podsticaja na likovnu percepciju i recepciju učenika osnovne škole

**Marko R. Popadić¹,
Siniša Ristić²**

¹Univerzitet u Istočnom Sarajevu,
Akademija likovnih umjetnosti, Trebinje,
Republika Srpska, Bosna i Hercegovina

²Univerzitet u Istočnom Sarajevu,
Medicinski fakultet, Foča, Republika
Srpska, Bosna i Hercegovina

Primljen – Received: 03/10/2020
Prihvaćen – Accepted: 09/12/2020

Adresa autora:
Marko Popadić, mr pedagogije
Republike Srpske 21, 89101 Trebinje
marko.popadic01@gmail.com

Copyright: ©2020 Popadić M. & Ristić S. This is an
Open Access article distributed under the terms of the
Creative Commons Attribution 4.0 International (CC
BY 4.0) license.

Kratak sadržaj

Uvod. Recepcija umjetničkih djela ili doživljavanje umjetničkih djela je složen proces, koji sadrži kreativne komponente. U svojoj suštini doživljaj umjetničkog djela podrazumijeva reprodukciju u gledaočevoj svijesti doživljaja i uzbuđenja koje je imao sam umjetnik u procesu stvaranja tih istih djela. Prilikom posmatranja vizuelnih slika, naša percepcija usmjerena je ka identifikaciji objekata, a kada se posmatraju vizuelne slike kao umjetnička djela, takođe smo orijentisani ka doživljavanju - imamo subjektivnu reakciju na elemente, kao što su stilske i strukturalne karakteristike. Cilj istraživanja je da se ispita efikasnost kvazi-eksperimentalnog programa nazvanog *Uticaj verbalnih, auditivnih i vizuelnih podsticaja*, koji je osmišljen tako da podstiče likovnu percepciju i likovnu recepciju učenika u nastavi likovne kulture.

Metode. Primijenjena je kvazi-eksperimentalna metoda sa paralelnim grupama. Istraživanje je realizovano na uzorku od 98 učenika, od toga je eksperimentalnu grupu činilo 45, a kontrolnu 53 učenika sa područja Trebinja. Za potrebe istraživanja korišten je Test LV1 koji ispituje opštu likovnu kreativnost, kao i likovnu percepciju i likovnu recepciju (likovnu aprecijaciju).

Rezultati. Rezultati istraživanja ukazuju na to da je eksperimentalni program uticao na razvoj likovno-perceptivnih ($F=3,76$; $p=0,05$) i likovno-receptivnih ($F=8,01$; $p=0,00$) sposobnosti učenika u nastavi likovne kulture, jer su učenici eksperimentalne grupe postigli značajno bolje rezultate od učenika kontrolne grupe. Eksperimentalni program je usklađen sa nastavnim planom i osmišljen tako da utiče na razvoj likovno-perceptivnih i likovno-receptivnih sposobnosti učenika.

Zaključak. Dobijeni rezultati ukazuju na to da je moguće uticati na razvoj likovno-perceptivnih i likovno-receptivnih sposobnosti učenika vodeći se posebno osmišljenim programom koji je u ovom istraživanju bio usmjeren na podsticanje verbalnih, auditivnih i vizuelnih aspekata likovnog izraza.

Ključne riječi: likovna percepcija, likovna recepcija, nastava likovne kulture

Uvod

Zapadni filozofi i psiholozi oduvijek su se interesovali za prirodu umjetnosti, aprecijaciju u umjetnosti i psihologiju umjetnika [1]. Likovno-aprecijativne sposobnosti kompleksna su karakteristika kreativnog procesa koja se dešava tokom posmatranja, odnosno doživljavanja umjetničkog djela, te se može definisati kao aprecijacija koja obuhvata perceptivne i receptivne sposobnosti djece i odra-

slih. Aprecijacija je proces koji se odvija između umjetničkog djela i posmatrača [2].

U skladu sa zahtjevima vremena u kojem živimo razvoj kreativnosti je posebno značajan, kao sposobnosti koja se dovodi u vezu sa rješavanjem složenih problema i inovacija u raznim oblastima [3].

Kad je u pitanju podsticanje likovno-aprecijativnih sposobnosti, učenici petog razreda imaju jače razvijene perceptivne od receptivnih sposobnosti, te su aprecijativne sposobnosti na prosječnom nivou, na osnovu čega je zaključeno da nastavnici nedovoljno pažnje posvećuju razvoju aprecijativnih sposobnosti učenika [4]. Značajan je podsticaj i razvijanje likovne aprecijacije u nastavi likovne kulture mlađeg školskog uzrasta. U eksperimentalnom istraživanju u nastavi likovne kulture, utvrđeno je da aktivno posmatranje umjetničkog djela kroz percepciju i recepciju umjetničkog djela može da podstiče razvoj likovnih sposobnosti. Učenici eksperimentalne grupe su u odnosu na kontrolnu grupu pokazali statistički značajne razlike u mjerenjima svih faktora kreativnosti [2].

Razvoj kreativnih sposobnosti praćen je uvođenjem eksperimentalnog programa i rezultati su pokazali da se pod uticajem podsticaja u nastavi likovne kulture može uticati na razvijanje kreativnog mišljenja. Učenici eksperimentalne grupe pokazali su statistički značajne razlike u visini svih pokazatelja kreativnosti nakon završenog eksperimentalnog programa, u odnosu na kontrolnu grupu. Na osnovu istraživanja došlo se do zaključka da je za razvoj i njegovanje kreativnih sposobnosti kroz nastavu likovne kulture važno posmatranje umjetničkih djela, slušanje muzike, te taktilni podsticaji [5].

Metode rada

Kao metod korišten je kvazi-eksperiment sa paralelnim grupama. Kao eksperimentalni faktor osmišljen je poseban eksperimentalni program koji je nazvan *Verbalni, auditivni i vizuelni podsticaji* koji bi uticao na likovno perceptivni i likovno receptivni razvoj učenika. Eksperimentalni program u ovom istraživanju realizovan je u dva odjeljenja šestog razreda. Kontrolnu i eksperimentalnu grupu činila su po dva odjeljenja šestog razreda.

Urađeno je inicijalno ispitivanje u okviru kog su učenici i kontrolne (K) i eksperimentalne (E) grupe radili test za ispitivanje likovno-perceptivnih i likovno-receptivnih sposobnosti, a sve u cilju utvrđivanja postojećeg nivoa tih sposobnosti učenika obje grupe. Inicijalno testiranje trajalo je tri školska časa. Svim učenicima omogućeni su isti uslovi testiranja. Prije početka rada date su instrukcije učenicima. Nakon završenog inicijalnog testiranja, pristupilo se realizaciji programa *Verbalni, auditivni i vizuelni podsticaji* koji je trajao jedno polugodište.

Sastavljanju eksperimentalnog programa pristupilo se od zvaničnog Nastavnog plana i programa. Osnovu programa činio je nastavni program za šesti razred osnovne škole i osmišljen je tako da podstiče verbalne, auditivne i vizuelne aspekte likovnog izraza. Verbalni podsticaj odnosi se na verbalne asocijacije, koje se koriste u uvodnom, glavnom i završnom dijelu časa. U uvodnom dijelu časa učenicima je dato da stvore predstavu likovnih fenomena po uzoru na predmete, objekte u učioničkom prostoru, prirodi, umjetničkom djelu itd. Cilj ovog dijela časa bio je usmjeren na pokretanje pozitivnih emocija i usmjeravanje djece da ta rješenja pretvore u likovni izraz. U glavnom dijelu časa cilj je bio da se podstiče originalnost dječjeg likovnog izraza, a ne tačnost likovnog rješenja. I u ovom dijelu časa su se realizovali verbalni podsticaji prema slabije motivisanim učenicima s ciljem buđenja vizuelizacije, stvaranja imaginarne slike mogućeg likovnog rješenja. U završnom dijelu časa podsticala se verbalna aktivnost učenika. Učenici su analizirali svoje radove i davali komentar na radove svojih kolega. Na taj način se uticalo na razvoj verbalnih sposobnosti, ali i na kognitivne sposobnosti, analizu, sintezu, zaključivanje, elaboraciju.

Vizuelni podsticaj odnosio se na posmatranje umjetničkih djela u uvodnom dijelu časa koji je bio kompatibilan u odnosu na nastavnu jedinicu. Učenicima su prikazivane reprodukcije umjetničkih djela u zavisnosti od nastavne jedinice, pa su, na primjer, na temu-pejzaž, učenicima prikazivane reprodukcije pejzaža Van Goga, Savrasova i Petra Lubarde. Primjerima je objašnjen pojam ritma u slikarstvu, te objašnjen i pojam kompozicije. Karlavaris smatra da postoje prilično tačne

odrednice koja umjetnička djela treba posmatrati na kom uzrastu u nastavi likovne kulture [6]. Važnost vizuelnih podsticaja uočava Barnes koji smatra da je likovno djelo kao vizuelni podsticaj veoma značajno za razvijanje dječje sposobnosti izražavanja kroz umjetnost i razvijanje vještine zapažanja. Kako isti autor navodi, nastavnici bi trebalo da podstiču učenike u prikazivanju reprodukcija umjetničkih djela, posebno u tehnološkim aspektima njihovog stvaralaštva, koji su im omogućili da izraze svoje ideje.

Auditivni podsticaj odnosi se na stimulisanje likovnog izraza putem odabrane muzike. Izabrana muzika obuhvatila je klasičnu muziku, instrumentalnu, duhovnu muziku. Muzika podstiče stvaralaštvo ukoliko je pažljivo odabrana i usklađena sa nastavnom jedinicom koja se obrađuje. U okviru eksperimentalnog programa i primjera koji je naveden za vizuelni podsticaj, te iste nastavne jedinice-pejzaž, učenicima je u toku samostalnog rada puštena muziku, u cilju stvaranja doživlja ritma u pejzažu. Slušali su taj čas Boru Dugića i kompozicije: „Običan balkanski dan“, „Tren“, „Zov za nedostižnom lepotom“, „Igra skakavaca“. Likovnim izrazom, podstaknutim instrumentalnom muzikom, razvijaju se likovne sposobnosti učenika, emocionalno-estetski doživljaj, stvaralačka fantazija, divergentno mišljenje [7].

Istraživanje je realizovano na uzorku od 98 učenika šestog razreda osnovne škole, od čega je 45 učenika eksperimentalne i 53 učenika kontrolne grupe iz Osnovne škole „Jovan Jovanović Zmaj“ iz Trebinja.

Test likovne aprecijacije AP sastavni je dio LV1. Za potrebe istraživanja korišten je drugi dio testa LV1 za čiju primjenu je dobijeno odobrenje. AP test se koristi za mjerenje likovno aprecijativnih sposobnosti – sposobnost likovne percepcije i likovne recepcije. Izbor ovakvog načina praćenja likovno aprecijativnih sposobnosti djece i ovakav koncept instrumenta predložila su ranija istraživanja [2, 4, 8]. AP test, kao sastavni dio testa LV1, sastavljen je od osam zadataka od kojih je sedam zatvorenog tipa sa ponuđenim odgovorima, pitanja višestrukog izbora, a jedan je otvorenog. Ovaj dio upitnika se sastoji iz dva dijela. Prva grupa pitanja (od 7. do 10), prati razvoj perceptivnih sposobnosti učenika i odnosi se na osjet-

ljivost za likovnu strukturu, na oblikovni razvoj, što znači na likovni jezik. Druga grupa pitanja (od 11. do 14), odnosi se na likovni doživljaj slike i na emocije učenika, odnosno prati njihove receptivne sposobnosti. U testu LV1 učenik je za nivo likovne percepcije i recepcije mogao dobiti po 13 bodova. Test LV1 je upotrebljivan za praćenje razvoja pojedinačnih likovnih faktora, vezanih za likovnu kreativnost, likovnu percepciju i likovnu recepciju, odnosno likovnu aprecijaciju i dao je dovoljno pouzdane, valjane i objektivne rezultate. U starijoj literaturi mjerne karakteristike testa ili njegovih pojedinih dijelova nisu posebno objašnjavani ili opisivani, ali je to učinio Matjaž Duh u svojim istraživanjima.

Rezultati

U cilju utvrđivanja uticaja programa *Verbalni, auditivni i vizuelni podsticaji* kojim su osmišljeni verbalni, auditivni i vizuelni podsticaji na likovno aprecijativni razvoj učenika šestog razreda osnovne škole, osmišljene su strategije, metode i postupci kojima se mogu podsticati likovno aprecijativne sposobnosti (recepcija i percepcija) učenika. Uvođenje eksperimentalnog faktora, odnosno vizuelnih, auditivnih i verbalnih podsticaja u nastavu likovne kulture, imalo je za cilj da utiče na razvoj likovno-perceptivnih i likovno-receptivnih aspekata učenika šestog razreda.

U okviru testa AP data su pitanja koja su u vezi sa posmatranim djelom (reprodukcije slike Pola Sezana „Plava vaza“) i svim elementima umjetničkog djela, te koja se odnose na nivo likovno aprecijativne sposobnosti i predstavljaju rezultat mjerenja likovne percepcije i likovne recepcije. Kao što su predstavljeni rezultati inicijalnog mjerenja likovne aprecijacije sumom četiri faktora za percepciju i sumom preostala četiri faktora za likovnu recepciju, tako su predstavljeni i u finalnom mjerenju.

S obzirom na to da je istraživanje realizovano kao kvazi-eksperimentalno sa paralelnim grupama, uzorak su činile po dvije grupe, dva šesta razreda činila su kontrolnu (K) i druga dva razreda eksperimentalnu (E) grupu. Grupe su bile približno ujednačenog uzrasta 11 ili 12 godina. Struktura uzorka po grupama, eksperimentalna (E) i kontrolna (K) prikazana je u tabeli 1.

Tabela 1. Struktura uzorka

Grupa	F	%
E	45	45,92
K	53	54,08
Ukupno	98	100,00

Tabela 2. Ujednačenost grupa prema polu

Pol	E1		K1		Ukupno	
	f	%	f	%	f	%
Muški	25	53,19	22	43,14	47	47,96
Ženski	22	46,81	29	56,86	51	52,04
Ukupno	47	100,00	51	100,00	98	100,00

Tabela 3. Deskriptivni pokazatelji skale LV1(N=98)

Faktor	grupa	Min	Max	M	SD	p (K-S)
Likovna percepcija	E1	1	13	10,73	2,47	0,00
	K1	1	13	10,45	2,53	0,01
Likovna recepcija	E1	0	13	8,13	2,98	0,09
	K1	0	13	16,82	4,94	0,22

Iz tabele 1 se vidi da je uzorak približno ujednačen po grupama, tj. da je 45 učenika u eksperimentalnoj, a 53 u kontrolnoj grupi. S obzirom na to da su to već formirana odjeljena, te da ne bismo kvarili strukturu grupe, nismo radili apsolutno ujednačavanje dvije grupe i svi učenici su uzeli učešće u ispitivanju, što je karakteristika kvazi-eksperimentalnog nacrtu (u svrhu istraživanja se koriste već formirane grupe).

U inicijalnom mjerenju učenici su približno ujednačeni prema polu.

U tabeli 3 prikazane su aritmetičke sredi-

ne (M), standardne devijacije (SD), pokazatelji oblika distribucije čiji supskalni skorovi predstavljaju operacionalizaciju varijabli mjerenih u istraživanju.

Na osnovu rezultata u tabeli 3 može se uočiti da distribucija odgovara normalnoj za skalu likovne recepcije, ali odstupa od normalne za skalu likovne percepcije. U skladu sa tim korišteni su odgovarajući statistički postupci.

Testom LV1 utvrđen je nivo likovne percepcije. S obzirom na to da se očekuje da će eksperimentalni program uticati na podsticaj razvoja likovne percepcije, bilo je neophodno ispitati razlike između kontrolne i eksperimentalne grupe u inicijalnom mjerenju. S obzirom na to da distribucija rezultata likovne percepcije nije odgovarala normalnoj, korišten je neparametrijski test kao zamjena za t-test. Rezultati su prikazani u tabeli 4.

Na osnovu rezultata u tabeli 4 može se zaključiti da ne postoje statistički značajne razlike između kontrolne (K) i eksperimentalne (E) grupe u nivou likovne percepcije mjerene testom LV1, supstest AP test ($U=1105,50$, $p=0,50$) te da se učenici kontrolne i eksperimentalne grupe ne razlikuju u nivou likovne percepcije prije uvođenja eksperimentalnog faktora.

Testom LV1 utvrđen je i početni nivo likovne recepcije. Ovaj dio testa LV1 zajedno sa prethodnim koji ispituje likovnu percepciju obuhvataju likovnu aprecijaciju. S obzirom na to da se očekuje da će eksperimentalni program uticati na podsticaj razvoja likovne recepcije, bilo je neophodno ispitati razlike između kontrolne i eksperimentalne grupe u inicijalnom mjerenju. Rezultati su prikazani u tabeli 5.

Tabela 4. Rezultati nivoa likovne percepcije na inicijalnom mjerenju u kontrolnoj (K) i eksperimentalnoj (E) grupi

Faktor	grupa	N	M rangova	Sumarangova	Men-Vitni U	Wilcoxon W	Z	p
Likovna percepcija	E	47	51,48	2431,50	1105,50	2431,50	-0,68	0,50
	K	51	47,68	2419,50				

Tabela 5. Rezultati nivoa likovne recepcije na inicijalnom mjerenju u kontrolnoj (K) i eksperimentalnoj (E) grupi

Faktor	Grupa	N	M	SD	F	p	t	p
Likovna recepcija	E1	47	6,89	3,00	2,16	0,14	0,90	0,37
	K1	51	7,39	2,50				

Tabela 6. Rezultati likovne percepcije u finalnom mjerenju u kontrolnoj (K) i eksperimentalnoj (E) grupi

Faktor	grupa	M	SD	ANCOVA		
				F	p	η
Likovna percepcija	E2	11,25	2,31	3,76	0,05	0,04
	K2	10,25	2,54			

* maksimum je 13 bodova

Na osnovu rezultata u tabeli 5 može se zaključiti da ne postoje statistički značajne razlike između kontrolne (K1) i eksperimentalne (E1) grupe u nivou likovne recepcije mjerene testom LV1, suptest AP test ($t=0,90$, $p=0,37$). Rezultati Levenovog testa govore u prilog jednakosti varijansi (promjenljivosti) rezultata u dvije grupe ($F=2,16$, $p=0,14$). Može se zaključiti da se učenici kontrolne i eksperimentalne grupe ne razlikuju u nivou likovne recepcije prije uvođenja eksperimentalnog faktora čime smo krenuli od pretpostavke o jednakosti dvije grupe u tim sposobnostima kako bismo mogli uvesti eksperimentalni program u (E1) grupu.

U okviru ovog zadatka, ispitan je uticaj eksperimentalnog programa *Verbalni, auditivni i vizuelni podsticaji* na nivo likovne percepcije.

Kao i u inicijalnom mjerenju, korišten je isti set pitanja, drugi dio testa LV1 - AP test kojim se ispituju perceptivne mogućnosti učenika. U tabeli 6 prikazani su rezultati finalnog mjerenja nivoa likovne percepcije učenika.

Na osnovu rezultata u tabeli 6 može se zaključiti da postoje statistički značajne razlike između kontrolne i eksperimentalne grupe nakon uvođenja eksperimentalnog programa u odnosu na likovnu percepciju. Nakon uklanjanja uticaja rezultata na testu likovne percepcije u inicijalnom mjerenju rezultati su pokazali da je eksperimentalni program bio efikasan i da je uticao na poboljšanje perceptivnih karakteristika učenika u eksperimentalnoj grupi ($F=3,76$, $p=0,05$). Rezultati Levenovog testa govore u prilog jednakosti varijansi (promjenljivosti) rezultata u dvije grupe ($F=0,05$, $p=0,82$).

Parcijalni eta efekat iznosi 0,04 što govori u prilog tome da je prema Koenovom kriterijumu mali uticaj, te da se 4% varijanse zavisne varijable- likovne percepcije u finalnom mjerenju u

Tabela 7. Rezultati likovne recepcije u finalnom mjerenju u kontrolnoj (K) i eksperimentalnoj (E) grupi

Faktor	grupa	M	SD	ANCOVA		
				F	p	η
Likovna recepcija	E2	8,66	2,70	8,01	0,00	0,08
	K2	10,23	2,53			

eksperimentalnoj grupi može objasniti eksperimentalnim programom - nezavisnom varijablom.

U okviru ovog zadatka, ispitan je uticaj eksperimentalnog programa *Verbalni, auditivni i vizuelni podsticaji* na nivo likovne recepcije.

Kao i u inicijalnom mjerenju, korišten je isti set pitanja, drugi dio testa LV1 -AP test kojim se ispituje nivo likovne recepcije učenika. U tabeli 7 su prikazani rezultati finalnog mjerenja nivoa likovne recepcije učenika.

Na osnovu rezultata u tabeli 7 može se zaključiti da postoje statistički značajne razlike između kontrolne i eksperimentalne grupe nakon uvođenja eksperimentalnog programa u odnosu na likovnu recepciju, a nakon uklanjanja uticaja rezultata na testu likovne recepcije u inicijalnom mjerenju. Rezultati su pokazali da je eksperimentalni program uticao na poboljšanje receptivnih sposobnosti učenika u eksperimentalnoj grupi ($F=8,01$, $p=0,00$). Rezultati Levenovog testa govore u prilog jednakosti varijansi (promjenljivosti) rezultata u dvije grupe ($F=0,47$, $p=0,49$). Parcijalni eta efekat iznosi 0,08 što govori u prilog tome da je prema Koenovom kriterijumu mali uticaj, te da se 8% varijanse zavisne varijable - likovne recepcije u finalnom mjerenju u eksperimentalnoj grupi može objasniti eksperimentalnim programom - nezavisnom varijablom.

Diskusija

U ovom radu je predmet istraživanja postavljen kao ispitivanje uticaja verbalnih, auditivnih i vizuelnih podsticaja na likovnu percepciju i likovnu recepciju učenika šestog razreda u nastavi likovne kulture.

Rezultati ovog kvazi-eksperimentalnog istraživanja pokazali su da su učenici eksperimentalne grupe pokazali bolje perceptivne i receptiv-

ne sposobnosti u odnosu na kontrolnu grupu. S obzirom na to, došlo se do zaključka o značaju podsticanja dječjih likovno-aprecijativnih sposobnosti koje obuhvataju receptivne i perceptivne sposobnosti i potrebi za izmjenom dosadašnjeg pristupa koji ne podstiče dječji likovno kreativni razvoj jer učenici kontrolne grupe, u okviru koje nije realizovan eksperimentalni program, nisu ni pokazali napredak u perceptivnim i receptivnim sposobnostima.

Dosadašnja istraživanja, srodna ovom, također su pokazala da je auditivni podsticaj značajan kao pokretač likovnog izraza i likovna rješenja mogu biti stimulirana upravo odabranom muzikom u skladu sa nastavnom jedinicom koja se obrađuje [7]. Verbalni podsticaj značajan je zbog informisanosti učenika o datoj nastavnoj jedinici. Vizuelni podsticaj značajan je za razvoj kreativnosti učenika upravo zbog posmatranja umjetničkih djela u okviru kog razgovor i zapažanja o djelu mogu podstaći divergentno mišljenje [5].

Metodom estetskog transfera kroz auditivne, vizuelne i verbalne aspekte cilj rada bio je da se pokrenu aprecijativne sposobnosti i uopšte stvaralaštvo, a rezultati su ukazali na to da zaista ima smisla uvoditi podsticaje u ovoj oblasti jer su učenici eksperimentalne grupe postigli značajno bolje rezultate u odnosu na kontrolnu.

Duh, Korošec i Boven pratili su razvoj umjetničkih sposobnosti učenika osnovnih škola u Sloveniji, uzrasta deset i jedanaest godina i dobili rezultat da je prosječan stepen sposobnosti aprecijacije umjetnosti. Ovo istraživanje je pokazalo i da su perceptivne sposobnosti učenika više razvijene od receptivnih [8]. Duh i Budefed ispitali su razlike između dječaka i djevojčica u drugom razredu osnovne škole u odnosu na činioce likovnog razvoja i dobili da te razlike ne postoje iako su primijetili da djevojčice i dječaci koriste različite kognitivne strategije koje su izazvane testovima kreativnosti. Rezultati su pružili nova saznanja o specifičnim karakteristikama koje su u vezi sa polom učenika u procesu razvoja kreativnosti [9].

Podsticanje likovno aprecijativnih sposobnosti učenika pored motivacije utiče i na prepoznavanje elemenata likovnog zadatka, vizualizaciji, što na kraju dovodi do mogućnosti realizacije više kreativnih rješenja. Oni smatraju da suptil-

na percepcija umjetničkog djela dovodi do kvalitetenije recepcije tog djela, pri čemu se pored emocionalnih i spontanih aspekata, postepeno uključuju i svjesni i racionalni aspekti što je dio učenja i vježbe [10]. Novija empirijska istraživanja u ovoj oblasti ukazuju na značaj rane stimulacije i rada sa što mlađom djecom, uz senzitivnost i poznavanje onoga što oni mogu. Takođe su brojna istraživanja pokušala da ukažu na biološke osnove kreativnosti, i opšti je zaključak da u tome značaj ima povećana aktivnost dopaminergičkog sistema sinaptičke neurotransmisije.

Rezultati ovog istraživanja ukazali su na značaj uvođenja novina u postojeće kurikulume. Srodna istraživanja kojim se kvazi-eksperimentalno, posebno osmišljenim programom, ispitivao uticaj na likovno-kreativni razvoj, također su utvrdila da eksperimentalna grupa značajno više napreduje od kontrolne [2, 7].

Za razliku od srodnih istraživanja, pored aktivnog posmatranja umjetničkog djela u okviru eksperimentalnog programa ovog rada, uvedeni su audio i verbalni podsticaji koji su se također pokazali značajnim za razvoj likovno-kreativnih sposobnosti učenika.

Ispitivanje likovno-kreativnog razvoja u nastavi likovne kulture posebno je značajno zbog današnje koncepcije estetskog vaspitanja u kojem je glavna karika estetsko-emocionalni doživljaj, pri čemu su mentalne funkcije kao što su opažanje i vrednovanje podređene doživljaju i teorijski nedovoljno određene, ali i nedovoljno ispitane. U savremenom procesu nastave likovne kulture koristi se dječji kreativni izraz i aprecijacija u cilju podsticanja percepcije i recepcije, njihove evaluacije i internalizacije umjetničkih djela [11, 12].

Eksperimentalni program, osmišljen tako da podstiče aprecijativne sposobnosti kroz auditivne, verbalne i vizuelne aspekte. Pri tome teoretsku, biološku osnovu ovih uticaja ima proces multimodalne/senzorne integracije koji zahtjeva aktivnost neurona multimodalne/heteromodalne parietookcipitotemporalne (POT) asocijativne kore, a koji omogućava cjelovit doživljaj registrirane realnosti, a ne iscjepkani modaliteti (sluh, vid, miris itd). Ova istraživanja posebno dobijaju na aktuelnosti, ako znamo da su smetnje u procesu senzorne integracije identifikovane u brojnim poremećajima dječje i odrasle dobi, a također i da

se pokušava razvoj terapijskih modaliteta za ovu složenu i još nedovoljno prepoznatu grupu poremećaja funkcionisanja mozga [13,14,15].

Zaključak

Na osnovu rezultata, teorijskog pristupa i srodnih istraživanja izveden je zaključak da je eksperimentalni program efikasniji u odnosu na nastavu koja ne primjenjuje verbalne, auditivne i vizuelne podsticaje u nastavi likovne kulture što bi pozitivno uticalo na likovni razvoj učenika.

Preporuka za buduća istraživanja je da se napravi i komparativna analiza kognitivnih i estetskih postignuća učenika u nastavi likovne

Izvor finansiranja. Autori nisu dobili sredstva namijenjena ovom istraživanju.

Etičko odobrenje. Ministarstvo prosvjete i kulture Republike Srpske, Nastavnog vijeća, kao i razrednog stariješine odobrilo je saglasnost za provođenje eksperimentalnog programa jedno polugodište u dva razreda, kao i testiranje učenika. Istraživanje je sprovedeno u skladu sa Helsinškom deklaracijom.

Sukob interesa. Autori izjavljuju da nemaju sukob interesa.

Literatura:

- Hagman G. Aesthetic experience. Amsterdam-New York, NY: Rodopi; 2005.
- Selaković, K. Razvijanje in spodbujanje ustvarjalnosti z umetniškim delom pri mlajših učencih. Revija za elementarno izobraževanje / Journal of Elementary Education 2017;10(2-3):261–74.
- Večenski V, Vasiljević Blagojević M, Marinković M. Razvojni potencijal likovnih aktivnosti na predškolskom uzrastu. Nastava i vaspitanje 2017;66(2):367–80.
- Duh M, Čagran B, Huzjak M. Kvaliteta i kvantiteta učenja i likovne aprecijacije. Ujecaj školskih sustava na učeničku i likovnu aprecijaciju. Hrvatski časopis za odgoj i obrazovanje 2012;14(3):625–55.
- Stojanović Stošić M. Razvijanje kreativnih sposobnosti dece kroz nastavu likovne kulture primenom taktilnih, vizuelnih i auditivnih podsticaja. Godišnjak Pedagoškog fakulteta u Vranju 2017;8:311–24.
- Karlavariš, B. Metodika likovnog odgoja 2. Rijeka: Hofbauer; 1991.
- Stojanović Stošić M, Stojadinović A. Instrumentalna kompozicija kao podsticaj na likovni izraz. Godišnjak Pedagoškog fakulteta u Vranju 2016;7:375–381.
- Duh M, Korošec Bowen A. The Development of Art Appreciation Abilities of Pupils in Primary Schools. The New Educational Review 2014;35(2):42–54.
- Duh M, Büdefeld A. Razlike između spolova u linearnoj povezanosti čimbenika likovnoga razvoja učenika i učenica u drugom razredu osnovne škole. Nova prisustnost 2018;16(2):351–67.
- Duh M, Zupančič T, Čagran, B. Development of Art Appreciation in 11–14 year-old Students. The International Journal of Art & Design Education 2014;33(2):208–22.
- Duh M. Vrednotenje kot didaktični problem pri likovni vzgoj, Maribor: Univerza v Mariboru, Pedagoška fakulteta Maribor; 2004.
- Duh M. Art Appreciation for Developing Communication Skills among Preschool Children. Center for Educational Policy Studies Journal 2016;6(1):70–94.
- Dekker T, Lisi M. Sensory Development: Integration before Calibration. Curr Biol 2020;30(9):R409–R412.
- Posar A, Visconti P. Sensory abnormalities in children with autism spectrum disorder. J Pediatr (Rio J) 2018;94(4):342–50.
- Papale AE, Hooks BM. Circuit changes in motor cortex during motor skill learning. Neuroscience 2018;368:283–97.

kulture nakon uvođenja eksperimentalnog programa i u drugim zemljama. Sličan program bi mogao da se osmisli i u okviru predmeta koji su srodni, kao što su muzička kultura, srpski jezik. Preporuka za buduća istraživanja bi mogla biti i nastavak praćenja uspjeha djece koja su bila dio uzorka istraživanja.

Pedagoške implikacije rada ogledaju se u potrebi za korekcijom, unapređenjem kurikulu- ma i edukaciji nastavnog kadra u nastavi likovne kulture. Uvođenjem audio, verbalnih i vizuelnih podsticaja u nastavi likovne kulture kroz ovo istraživanje, došlo se do zaključka o potrebi kreativnijeg pristupa nastavi s ciljem razvijanja likovne percepcije i likovne recepcije učenika.

Funding source. The authors received no specific funding for this work.

Ethical approval. The Ministry of Education and Culture of the Republic of Srpska, the Teaching Council, as well as the class teacher approved the consent to conduct an experimental program one semester in two grades, as well as testing students. The research was conducted according to the Declaration of Helsinki.

Conflict of interest. The authors declare no conflict of interest.

Influence of verbal, auditory and visual incentives on art perception and reception of primary school students

Marko R. Popadić¹, Siniša Ristić²

¹University of East Sarajevo, Academy of Fine Arts, Trebinje, The Republic of Srpska, Bosnia and Herzegovina

²University of East Sarajevo, Faculty of Medicine, Foca, The Republic of Srpska, Bosnia and Herzegovina

Introduction. Art reception and experiencing is a complex process, containing creative components. The experience of a work of art involves reproduction, in the viewer's consciousness, of the experiences and excitement that the artist himself or herself have undergone in the process of creating the same works of art. When viewing visual images, our perception is directed towards the identification of objects, and when viewing visual images as works of art, we also tend to experience them - we subjectively react to elements, such as stylistic and structural characteristics. The aim of the research is to examine the effectiveness of the experimental program named the Impact of Verbal, Auditory and Visual Incentives, designed to foster students' visual perception and visual reception during art education.

Methods. The experimental method with parallel groups was used. The research included the sample consisting of 98 students, out of which 45 belonged to experimental group while 53 were control students from Trebinje region. Test LV1, examining visual creativity, as well as visual perception and visual reception (art appreciation), was used.

Results. The results indicated that the experimental program influenced the development of the visual perceptive ($F = 3.76$; $p = 0.05$) and visual receptive ($F = 8.01$; $p = 0.00$) abilities among students during art education because the experimental group students achieved significantly better results than the control group students. The experimental program was aligned with the curriculum and designed to influence the development of students' visual-perceptual and visual-receptive abilities.

Conclusion. The obtained results indicate that it is possible to influence the development of students' visual-perceptual and visual-receptive abilities by using a specially designed program, aimed at stimulating verbal, auditory and visual aspects of visual expression.

Keywords: art perception, art reception, art education